

חימום היחסים בין טורקיה לסוריה – תרגיל טורקי?

כרמית ולנסי וגליה לינדנשטראוס | 5 בפברואר, 2023 | גיליון 1689

במערכת היחסים בין סוריה לטורקיה נרשמו בשנה האחרונה טלטלות. אך לפני חודשים ספורים איים נשיא טורקיה לפתוח במבצע צבאי נוסף בסוריה, במטרה להשלים את יצירתה של רצועת ביטחון בעומק של כ-30 קילומטרים וליישב בה מיליון פליטים סורים הנמצאים בשטח טורקיה. ואולם, בסוף דצמבר רבו הדיווחים על כי טורקיה וסוריה החלו במגעים במטרה להגיע להסדרה רשמית ביניהן, שלפיה אנקרה תכיר במשטר אסד ותחדש עימו את היחסים הדיפלומטיים, הביטחוניים והכלכליים. בתמורה, המשטר יפעל לסכל את האוטונומיה בדומיננטיות הכורדית בצפון המדינה ויסרב להכיר בה כחלק מכל הסכם שלום עתידי. במאמר זה ייבחנו האינטרסים של הצדדים, היתכנותו של המהלך המדובר וכן יוצגו תרחישי ביניים להסדרה סורית-טורקית.

מאז מאי 2022 מאיים נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, בפתיחת מבצע צבאי נוסף בצפון סוריה. בנובמבר 2022, לאחר שהתרחש פיגוע באיסטנבול, שאותו ייחסו שלטונות טורקיה לשלוחה הסורית של המחתרת הכורדית (אף שזו הכחישה אחריות לו) החלו הכוחות הטורקיים בהפצצות אוויריות בצפון סוריה. ב-14 בינואר, אמר יועצו הבכיר של נשיא טורקיה, אברהים קאלין, כי מבצע קרקעי בסוריה עשוי להתחיל בכל רגע. מנגד, בשנה האחרונה גם נשמעו מכיוונה של אנקרה אמירות פייסניות כלפי סוריה אשר לא שללו הידברות. ואכן, ב-28 בדצמבר התקיימה במוסקבה ובתיווך רוסי פגישה בין שרי ההגנה של טורקיה וסוריה. בהמשך הצטרפה למאמץ ההסדרה גם איחוד האמירויות. המהלך עורר בצפון סוריה – אזור המאוכלס מתנגדי משטר - גל מחאה נוסף נגד נירמול היחסים. על רקע זה [רבו הדיווחים](#) התקשורתיים בדבר מהפך בדימויו של אסד, מאישיות מוקצית לנשיא לגיטימי.

עם זאת, יש עדויות לא מעטות לכך שהדרך להסדר בין אנקרה לדמשק עודנה ארוכה. ביטוי אחד לכך, טכני לכאורה, הוא התהליך המקרטע שאמור היה לבנות בהדרגה אמון והסכמות בסיסיות בין הצדדים. המעבר מפגישת שרי ההגנה לפגישה בין שרי החוץ אינו מתקדם כמתוכנן. השלב הבא לאחר פגישת שרי החוץ אמור להיות מפגש היסטורי בין אסד לארדואן, לאחר יותר מ-12 שנות נתק. ברם, פגישת שרי החוץ טרם התקיימה בתואנה של אילוצי לוחות זמנים.

אסד עצמו, [בהתבטאות ראשונה בנושא](#) (12 בינואר), צינן את ההתלהבות וציין כי "יש ליצור תיאום ותכנון מוקדם בין סוריה לרוסיה על מנת שהפגישות הללו יניבו פרי, בהתאם לעקרונות

הלאומיים של סוריה הבנויים על סיום הכיבוש ועצירת התמיכה בארגוני הטרור. "שר החוץ הסורי, [פייסל אל-מקדאד חיזק את דבריו של אסד](#) ואמר כי "פגישה בין אסד לבין המנהיג הטורקי תלויה בהסרת הגורמים הניצבים בבסיס המחלוקת.. איננו יכולים לדון בחידוש היחסים עם טורקיה כל עוד הכיבוש נמשך."

להתפתחויות אלו ולכוונה לקיים בעתיד פגישות רמי דרג נוספות ניתן להציע שני הסברים מתחרים:

האחד, מאמץ כן להגיע לפיוס טורקי-סורי - אם אכן יש דברים בגו והמגעים הדיפלומטיים יבשילו לכדי הסדרה פורמלית, מדובר בלא פחות מתפנית דרמטית. מבחינת טורקיה, המתמודדת זה למעלה מעשור עם איומים ביטחוניים משטח סוריה ובנוסף היא נושאת בעול אירוח ארבעה מיליון פליטים סורים, לא ברור שמבצע צבאי יביא את התוצאות הרצויות. רוסיה, המתווכת בניסיון ההסדרה, מעוניינת מצידה לשפר את מעמדה האזורי והגלובלי כמענה לביקורת בינלאומית חריפה נגדה בגין התנהלותה הצבאית באוקראינה. הסדרה סורית-טורקית עשויה להגביר את הנכסיות הרוסית באזור ובה בעת להצביע על אוזלת יד אמריקאית. יתר על כן, רוסיה ואיחוד האמירויות פועלות בשנים האחרונות לחזק את מעמדן של אסד בעולם הערבי וחותרות לרתום מדינות נוספות באזור לנורמליזציה ביחסים עימו. זאת ועוד, רוסיה מעוניינת לייצב את סוריה ולחזק את משטר אסד הן כדי לצמצם את התלות בה והן כדי להפיק רווחים ולהשיב לפחות חלק מהוצאותיה בסוריה בשנים האחרונות, באמצעות ניצול משאבי הטבע שבסוריה והשתלבות בהסכמים כלכליים הקשורים בשיקום המדינה. איחוד האמירויות מעוניינת לחזק את אסד על בסיס ההנחה כי מעורבות של מדינות האזור בסוריה תאזן את ההשפעה האיראנית במדינה זו, בשאיפה עד כדי סילוקה.

הסבר שני וסביר יותר הוא שמדובר בתרגיל פוליטי של הנשיא הטורקי על רקע הבחירות המתוכננות לנשיאות ולפרלמנט, שמועדן הוקדם ל-14 במאי. ארדואן צריך להוכיח לקהל הבוחרים הפוטנציאלי שלו שהוא נוקט צעדים על מנת להתמודד עם שני אתגרים – הסוגייה הכורדית וסוגיית הפליטים. לכן חשיבותה של סדרת הפגישות, אלה שהתקיימו ואלה המתוכננות בין בכירים סוריים לבין בכירים טורקיים, היא בעצם קיומן גם אם לא יבשילו לכדי הסדרה ופיוס פורמליים. על פי סקר דעת קהל שנערך בדצמבר 2022, כ-59 אחוזים מהציבור הטורקי תומכים במפגש בין אסד לארדואן. הידברות מסוג זה הייתה גם אחת ההבטחות של גורמי אופוזיציה בטורקיה, אם יעלו לשלטון. אסד מצידו התבטא כי איננו מעוניין להעניק קלפים פוליטיים לארדואן וסרב לא פעם להיפגש עמו כל עוד כוחות טורקיים מוצבים במדינתו. הסיבה להסכמה העקרונית כעת להתחיל תהליך הידברות מולו היא בעיקר תוצאה של לחץ רוסי, הגם שלא היה בו די. כשזה לא הספיק, נסע שר החוץ האמירתי לדמשק כדי לשכנע את אסד, ואולי אף הבטיח לו תמורות עבור קידום התהליך.

החשד שמדובר בתרגיל טורקי גובר משום ששני הצדדים לא הציעו ויתורים קונקרטיים, לפחות לא באופן פומבי: הטורקים לא הצהירו כי הם מוכנים לסגת משטח סוריה ואסד לא הודיע כי

הוא מתכוון לפרק את האוטונומיה בדומיננטיות כורדית בצפון מזרח המדינה. השיח נותר במישור הסיסמאות: מהזווית הסורית – אסד לא מעוניין בפשרה שתשאיר את הכוחות הטורקים על אדמתו, והוא בוודאי מסתייג מחזרתם של מיליון פליטים לסוריה - רובם מתנגדי משטר או למצער הם אוכלוסייה דלת אמצעים, שתגביר את הנטל על מדינתו השרויה במצוקה כלכלית חמורה. גם אם תהיה חזרה מסוימת של פליטים, הסלמה במחוז אידליב שנמצא בשליטת המורדים עלולה לגרום לגל פליטים משמעותי חדש לתוך טורקיה. בנוסף, פעולה מסיבית נגד הכוחות הכורדים תהיה מורכבת, הן כלכלית והן צבאית, כל עוד פרוסים כוחות אמריקאים באזור (מוערך שכ-800 חיילים אמריקאים נמצאים על אדמת סוריה). איראן חותרת גם היא לשמר מעורבות והשפעה, במאמץ שבא לידי ביטוי בסדרת פגישות בין שר החוץ האיראני לבין מקבילו הסורי, הרוסי והטורקי, וכן בביקורו המתוכנן של הנשיא איברהים ראסי בסוריה ובטורקיה, [הוחלט \(סוף ינואר\) כי איראן תשמש כמתווכת נוספת](#), לצד רוסיה, במשא ומתן בין סוריה לטורקיה. יצוין שהמהלכים הדיפלומטיים מתרחשים למרות מורת רוחו של הממשל האמריקאי. דובר מחלקת המדינה, נד פרייס, הודיע ב-12 לינואר, בלי להתייחס למדינה ספציפית, כי ושינגטון אינה תומכת בנורמליזציה עם משטר אסד. בביקורו במצרים (29 בינואר), מזכיר המדינה, אנתוני בלינקן, [חזר על העמדה](#) לפי ארצות הברית מתנגדת להכרה באסד כל עוד אינו משתף פעולה עם התהליך הפוליטי שגובש על ידי מועצת הביטחון של האומות המאוחדות.

לכן, הסבירות לגיבוש הסכם שלום מקיף שיכלול נסיגה טורקית מלאה משטח סוריה היא נמוכה. בה בעת, ניתן להציע מספר תרחישי ביניים סבירים יותר להסדרה בן הצדדים:

1. קבלת הדרישה הטורקית ליצירת רצועת ביטחון לאורך הגבול הסורי-טורקי ופריסת כוחות הסורים במרחב, או נוכחות משותפת של כוחות טורקיים, סוריים ורוסיים לאורך הגבול, כדי להגביל את חופש התנועה של הכוחות הכורדים ולהרחיקם מהגבול הטורקי.
2. רמת נוכחות ושליטה גבוהה יותר של המשטר הסורי במנביג' ובתל רפעת בצפון מרכז סוריה.

לסיכום, פתיחתו של תהליך ההידברות בין טורקיה לסוריה נראה כמהלך טקטי. פריצת הדרך הושגה בין היתר באמצעות לחץ מכיוון של רוסיה ואיחוד האמירויות. בפני הגעה להסדר סורי-טורקי מלא עומדים מכשולים רבים. אחד המבחנים שתהליך ההידברות יאלץ לעבור יהיה הימשכותו גם אחרי הבחירות שיערכו בטורקיה באביב, שבעקבותיהן המוטיבציה של ארדואן לויתורים מול אסד - בהנחה שייבחר שוב לשלטון - תהיה נמוכה.

צפון סוריה הוא אזור בעל חשיבות מרכזית פחות לאינטרסים הישראליים, אך ברור שלנרמול משטר אסד תהיינה השלכות מרובות על המודל המדינתי המבוזר שהתקבע בשנים האחרונות בסוריה. שכן הוא יקרב את אסד למימוש יעדו להשיב לידי שליטה מחודשת על כלל שטחי המדינה - התפתחות שתהיה בעלת ערך רב למעמדו של אסד בסוריה בפרט ובאזור בכלל.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט